

Јована З. Миловановић¹

Војкан Б. Стојичић²

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за неохеленске студије

ОРТОГРАФСКЕ ГРЕШКЕ У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

На самом почетку учења српског као страног језика инострани студенти се сусрећу са новим фонолошким системом. Овладавање ортографским системом страног језика важан је чинилац приликом учења сваког језика. Српски језик се одликује синхроним диграфијом, што значи да страни студенти већ на почетку учења морају савладати и ћирилично и латинично писмо. Поред тога што је страним студентима ближа латиница, Брборић (2016: 122) наглашава да је потребно да се полазници курсева упознају са оба писма српског језика, истичући да се из функционалних разлога мора што раније овладати и ћириличним писмом. Када је реч о правилној артикулацији гласова, Крајишник и Маринковић (2009: 29) истичу да је веома важно да студенти праве дистинкцију међу гласовима на А2 нивоу, као и да буду способни да их напишу користећи одговарајуће словне карактере. С тим у вези, овај рад се бави анализом ортографских грешака 193 страна студента, који су током летњег семестра 2021/2022. године похађали наставу српског као страног језика у оквиру пројекта „Свет у Србији”. Будући да студенти долазе из 38 земаља, приметан је утицај њихових матерњих и школских језика на усвајање ортографских начела савременог српског језика. Након представљеног теоријско-методолошког оквира, аутори анализирају корпус тестова на А2 нивоу ЗЕОЈ-а, одн. вежбе диктата и транскрипције текста са латинице на ћирилицу. Циљ овога рада је да се утврди типологија најчешћих грешака, будући да такав приступ може допринети унапређењу наставе српског као страног језика.

Кључне речи: ортографија, компетенција, српски као страни, диктат, транскрипција.

¹ jovana.milovanovic@fil.bg.ac.rs

² vojkan.stojicic@fil.bg.ac.rs

1. Увод

Учење новог страног језика представља изазов за сваког ученика. Готово је сигурно да ниједан од познатих језика у свету, иако слични међу собом, нема исту гласовну структуру (Gussenhoven & Jacobs 1998). Зато се од иностраних студената на самом почетку учења српског као страног језика очекује да овладају и фонетским и фонолошким системом нашег језика. Чињеница је да одређени гласови у циљном језику не морају нужно постојати у матерњем језику ученика.³ Дакле, када је реч о фонемама, у различитим језицима постоје различита *дисинктивна обележја*, која Суботић са сарадницима дефинише као „она фонолошка обележја гласа (фонеме) по којој се једна/дата фонема разликује од друге, односно по којима дата фонема стоји у *фонолошкој ојозицији* према некој другој фонемџ” (Subotić, Sredojević i dr. 2012: 32). Досадашња истраживања⁴ на овоме пољу указују на то да ученици страног језика обично праве грешке због тога што постоји велика корелација међу гласовима у матерњем и циљном језику, али неретко и због великих разлика међу њима, посебно када је реч о језицима који су у потпуности другачији и не припадају истој језичкој породици.

2. Теоријско-методолошки оквир

Како Кутлер сматра, уколико у циљном и матерњем језику ученика страног језика постоје слична фонетска својства и метричка сегментација, далеко је лакше ослонити се на позитиван трансфер из матерњег у циљни језик, без посебног увежбавања (Cutler 1997, према Maltez 2017: 39). Међутим, уколико се матерњи језик ученика страног језика разликује од циљног по питању фонетских својстава и правила метричке сегментације, Филд истиче неопходност овладавања новим фонолошким системом, у чему ученицима значајно могу помоћи различите стратегије (Field 2003, према Maltez 2017: 39), дакле како когнитивне тако и оне метакогнитивне.

У овом сегменту важно је напоменути и концепт развијања *фонолошке свесџи* на изворном језику. Када је реч о учењу српског језика као страног, стиче се утисак да су орфографска начела једноставнија у односу на неке друге језике, попут оних у којима се поштује начело етимолошкога правописа.⁵ Стога, далеко је брже развијање *фонолошке*, односно *фонолошко-графемске свесџи* код ученика страног језика. *Језичка свесџ* или *освешћеносџ* подразумева добро знање о језику који се учи, као и свест о томе како

³ Под термином *ученик* подразумевамо ученика страног језика како у формалном, тако и у неформалном систему образовања, на сва три нивоа.

⁴ Орфографске грешке у српском као страном језику налазе се у фокусу следећих радова: Арсенијевић 1991, Андрић 2010, Дешић 2016, Perišić Arsić 2016, Zvekić-Dušanović 2016).

⁵ Многи европски језици, попут француског, грчког, португалског и сл.

страни језик функционише и како људи уче језике (Grgić & Udijer 2012: 211). Дакле, та *освешћеност* се односи и на знања о фонемама, одн. на знање о кореспонденцији између фонема и графема језика који се учи (Zorman 2011: 123–124; према Grgić & Udijer 2012: 211).

Већ на првим часовима српског као страног језика, ученици се упознају са начелом да у нашем језику свака графема одговара једној фонему. У односу нпр. на лузофоне, франкофоне, англофоне или хиспанофоне студенте, који су једни од најбројнијих у програму „Свет у Србији” и у чијим језицима није једноставно развити горепоменуто фонолошко-графемску свесност, будући да се једна фонема може представити различитим графемама, у српском језику је ситуација другачија. Дакле, у односу на своје матерње језике, одн. језике школскога система чији су део били, полазнике основног курса српског као страног језика охрабрује чињеница да пишемо као што говоримо, и читамо као што је написано. Павичић Такач и Багарић Медве истичу одређене потешкоће са којима се ученици страног језика суочавају, посебно ако се са учењем језика почне у одраслој животној доби. Наиме, ауторке сматрају да одрасли могу имати потешкоћа у овладавању акустичко-артикулационим својствима језика, односно елементима фонетске компетенције (Pavičić Такач & Bagarić Medve 2013: 110).

Заједнички европски оквир подробно дефинише фонолошку, правописну и ортоепску компетенцију (ЗЕОЈ 2002: 121). Под фонолошком компетенцијом се подразумевају знања и способност опажања и продукције:

1. гласовних јединица језика (фонеме) и њихове реализације у посебним условима,
2. значењских елемената разликовања фонема (назалност, палатализације и сл.)
3. фонетских структура речи (структура слога, акцентовање речи, тон, асимилација и сл);
4. прозодијских елемената (акценат, ритам, интонација, асимилација, квантитет самогласника, јачина изговора, дужина/краткоћа слога и сл.).

Како се посебно истиче у ЗЕОЈ-у, на А2 нивоу ученике страног језика карактерише изговор гласова који је довољно јасан да бисмо могли да га разумемо, уз присуство „јаког” акцента. Додатно, саговорник понекад има потребу за понављањем (*ibid.*)

Када је реч о правописној способности, ученици који се описмењавају на абедици треба да познају форму штампаних или писаних слова (малих и великих), да знају правила правописа, укључујући и савремене трендове сажимања, да познају знаке интерпункције и њихову употребу, те

конвенционалне дактилографске нормe и најчешће употребљаване врсте слова (ЗЕОЈ 2002: 122). Будући да се српски језик одликује синхроним диграфијом, страни студенти морају савладати оба писма већ на почетку учења језика. Поред тога што им је ближа латиница, Брборић (2016: 122) наглашава да је потребно да се полазници курса упознају са оба писма српског језика, истичући да се из функционалних разлога мора што раније овладати и ћиричним писмом.

Најзад, под ортоепском компетенцијом се подразумева да ученици страног језика морају бити у стању да остваре коректан изговор речи са којима се први пут сусрећу, познајући правописне нормe, те да поседују способност коришћења речника и познају знакове за одређивање изговора и знаке интерпункције у писаном тексту (ЗЕОЈ 2002: 122)

Када је реч о српском језику као страном, аутори Крајишник, Маринковић, Стрижак и Николић,⁶ одредили су дескрипторе Центра за српски као страни на А2 нивоу који подразумевају да студенти познају оба писма српског језика, као и да су у стању да препишу штампани текст написан једним писмом другим. Такође, од страних студената се очекује да запишу текст који им је прочитан полако и разветно, а када је реч о правилној артикулацији гласова веома је важно да праве дистинкцију међу њима, као и да буду способни да их напишу користећи одговарајуће графеме. Додатно, на овом нивоу потребно је да разликују свих 30 гласова српског језика, као и да их представе у облику одговарајућих графема. Кандидати треба да уочавају фонолошку опозицију гласова, као и да уочавају разлику међу фрикативима и африкатима.

3. Истраживање

Истраживање је спроведено у Центру за српски језик као страни, на Филолошком факултету Универзитета у Београду. У истраживању су учествовала 193 испитаника из 38 земаља, а сви су у летњем семестру школске 2021/2022. године похађали наставу српског као страног језика у оквиру пројекта „Свет у Србији”. У тренутку када је истраживање спроведено, испитаници су полагали испит на А2 нивоу ЗЕОЈ-а. У истраживању смо настојали да испитамо ортографске грешке у вежбама диктата и транскрипције са латинице на ћирилицу. Настојали смо да идентификујемо, попишемо, класификујемо и објаснимо најчешће ортографске грешке у две наведене вежбе. Досадашња истраживања у вези са ортографским грешкама у српском као страном језику у фокусу су имала говорнике једног језика. Спроведено истраживање највеће је овог типа, будући да је у њему учествовало 193

⁶ Уп. са А2 дескрипторима Центра за српски као страни језик – писмени део испита <http://www.learnsrbian.fil.bg.ac.rs/files/description/A2%20level%20description%20-%20Serbian.pdf> .

студената који су пратили исти програм и који су имали исти број часова практичне наставе, а чији су матерњи или језици на којим су се школовали различити.

Први део нашег истраживања обухватио је писање и анализу диктата дужине од око 80 речи. Други део се огледао у анализи текста дужине од око 60 речи, који су студенти преписивали са штампане латинице на ћирилицу. Оба задатка у тесту су саставили аутори рада, а за потребе овог истраживања. Посебну пажњу приликом састављања теста усмерили смо ка гласовима специфичним за српски језик.

3.1 Први део истраживања – диктати

Када је реч о грешкама у писању консонаната уочљиво је да је велики број настао при идентификовању и писању африката (ћ, ч, њ, ц, џ). Ове грешке нису изненађујуће будући да су африкате, које се срећу у српском језику, унеколико ретке у језицима који се доминантно говоре у земљама⁷ одакле долазе наши испитаници, а познато је да говорници обично кроз фонетски систем сопственог језика усвајају гласове страног језика (Šestić 1981: 55, према Костић 2022: 209). Када је реч о нашем истраживању, фонема /tʃ/ је присутна само код хиспанофоних говорника и стога не чуди што су у речима *срећни*, *пролећа* и *спаваћу* (*собу*) неретко бележили *ч* уместо *ћ* (*сречни*, *пролеча*, *спавачу*), а у мањем броју случајева као *иш*, *ш*, *ђ*, *ј* и *џ*.

срећни: сречни, сречини, сречњи, сратшни

пролећа: пролеча, пролеђа, пролеја, прорича, пролеша

спаваћу: спавачу, спавацу

Сличан је случај и с фонемом /tʃ/, коју, иако постоји у неким језицима које наши испитаници говоре, често мешају с блиском фонемом /tʃ/ (*венћали*, *одличан* уместо *венчали*, *одличан*). Потешкоће с наведеном фонемом могу се објаснити не само фонетском сличношћу, већ и графичком сличношћу, будући да се латиничне графеме *č* и *ć* разликују само у дијакритику, што може довести до конфузије.

четири: цетири, ћетири

венчали: венћали, венцали, бенћали

одличан: одлићан, одлицхан

⁷ Реч је о следећим земљама: Габон, Конго, Того, Обала Слоноваче, Бурунди, Мали, Бенин, Мексико, Чиле, Куба, Аргентина, Екваторијална Гвинеја, Зеленоортска Острва, Сао Томе и Принципе, Ангола, Мозамбик, Гвинеја Бисао, Мауританија, Мароко, Либан, Судан, Сирија, Палестина, Иран, Азербејџан, Белорусија, Киргистан, Индонезија, Суринам, Сомалија, Есватини, Нигерија, Уганда, Кенија, Гана, Замбија, Јужноафричка Република и Јужни Судан.

Фонема / \widehat{dz} / представља велику потешкоћу за испитанике, али само у речи *Ђорђе*. Као и код претходно поменутих африката, можемо рећи да је ова фонема слабо заступљена у језицима испитаника и присутна је само код иранофоних говорника. Стога не чуди што су грешке у бележењу ове речи разнолике, са више од четрнаест различитих нетачних начина навођења фонеме / \widehat{dz} /. Могуће објашњење за наведене грешке је фонетска сличност, али и хиперкорекција због које су неки испитаници име *Ђорђе* бележили налик страном имену *George*.

Ђорђе: Ђорге, Дзорге, Ђорге, Дорге, Џорце, Джорђе, Жорже, Ђорце, Джордже, Џорђ, Ђоржи, Џорје, Јоерлје, Горђе

Када је реч о фонему / \widehat{dz} /, она не само да је ретко заступљена у језицима испитаника (постоји у арапском језику), већ је ретко заступљена и у српским речима. Тако су испитаници уместо *џ* у речи *џез* писали *ђ*, *ђј*, *ж* или *ј*. У неким је диктатима видљив и утицај хиперкорекције, поготово у примерима у којима је коришћена графема *ј* уместо *џ*, према енглеском *jazz*.

џез: ђјез, ђаз, жез, жест, јез

Фонема / \widehat{ts} / била је изазов за испитанике, који су је бележили на различите начине. Неки су чули две компоненте фонеме / \widehat{ts} /, те су је бележили као *џс* или *џс* (*Љубиџса*, *Љубиџса*), док су други чули само једну компоненту, те писали или *џ* или *с* (*Љубиџа*; у *џениџру* или у *сениџром* уместо у *џениџру*). Такође, у неким су случајевима уместо *џ* бележили *ћ* или *ч* (*Љубића*, у *банћи*; *Љубича*, у *банчи*), што се може објаснити фонетском блискошћу, али и сличношћу латиничних графема *с*, *џ* и *с*.

Љубица: Љубита, Љубића, Љубиња, Љубича, Лубиса, Љубидса, Љубитца
месеца: имеса, месећа, мечеста, мецета, месеча, меселса
центру: у сентром, унћендро града, у тентру града
банци: банчи, банћи

Фрикативи су друга категорија консонаната код којих су примећене честе грешке. Најпре, испитаници су фонему / \widehat{s} / мешали са / \widehat{ts} /, вероватно због истог места артикулације или истог дијакритика, у одговарајућим латиничним графемама *џ* и *с*. Такође, у неким су случајевима ову фонему испитаници мешали са денталима *з* и *с* (*Маза* уместо *Маша*; *слушају* уместо *слушају*).

Маша: Мача, Маза, Маја
слушају: случају, слусају

Фонема / \widehat{z} / се показала тежом од фонеме / \widehat{s} / и представљала је чест извор грешке у анализираним диктатима, упркос томе што постоји у

португалском, француском и персијском језику. Тако се, на пример, име *Жељко* показало посебно захтевним, са преко десет различитих решења (нпр. *Јељко*, *Сељко*, *Дзељко*, итд). Уочљиво је бележење *з* уместо *ж* (*Зелико* уместо *Жељко*, *зивоџ* уместо *живоџ*, *назалос* уместо *нажалосџ*), што може бити последица сличности између латиничних графема *z* и *ž*, које се разликују само по присуству односно одсуству дијакритика. Треба истаћи да је у неким примерима уочљива замена *ж* безвучним парњаком *ш* (*Шељко*, *нашалос*).

Жељко: Геико, Јељко, Зелико, Дзељко, Шељко, Сељко, Ћјенко, Джеуко, Ценко, Черко

живот: зивот, гивот

живе: зиве

кажу: казу, кашу, кајо, кагу, касху

нажалост: нашалост, нађалост, назалаш

Када је реч о фрикативима, последња категорија вредна пажње јесте проблем у дистинкцији парњака /s/ и /z/. Приметно је да неки испитаници не разликују фонеме овог минималног пара, те су уместо *музика* писали *мусика*, уместо *џерасу* бележили су *џеразу*. Поред фонетске сличности, у случају речи *музика* могуће је уочити и хиперкорекцију пошто се у енглеском, португалском и француском кореспондент ове речи изговара са /z/, али пише са *с*. Такође, у шпанском, арапском и персијском језику кореспонденти речи *музика* се изговарају са /s/ и пишу са графемом која одговара нашем *с*, што је могло утицати на неке испитанике.

музику: мусику, музику

терасу: теразу, терацу

Фонеме /k/ и /ŋ/ представљају посебан проблем за испитанике у овом истраживању. Обе су фонеме ретко заступљене у језицима испитаника. Занимљиво је истаћи да су грешке у идентификацији фонеме /k/ једне од најчешћих грешака у корпусу, а заступљене су код испитаника из свих категорија. Дакле, иако ова фонема постоји у португалском и шпанском, грешка је присутна чак и међу хиспанофоним и лузофоним испитаницима. Тако је /k/ уместо *љ* бележено као комбинација графема *л* и *ј* (*Желјко*), те као њој најсличнија фонема /l/ (*Желко*, *најболи*, *Лубица*, итд), али и као *и*, *ј*, *х*, *м*, *н*, *р* или *в*, што се може видети у примерима испод. Када је реч о фонему /ŋ/, она постоји у холандском, португалском и шпанском, те није представљала проблем говорницима тих језика, али је често погрешно идентификована код иранофоних и франкофоних испитаника, што се може објаснити непостојањем /ŋ/ у овим језицима.

Жељко: Желко, Жехико, Женко, Зејико, Желјико, Жерико, Жеико, Жејлко,
Жевико, Јерко
Љубица: Лубица, Лјубица, Ллубица
пријатељи: пријатели, пријателји,
најбољи: Најболи
њихови: Нихови, нјихови, Нхигови
кухињу: Кухину, Кухингу, Кухину, Кухиљу, Кухинхо, кухнију, кухилну,
кухију, кухјну

Услед истог места артикулације фонема /l/ i/ r/ у српском, те непостојања фонеме /r/ у бројним језицима наших испитаника, у мањем броју случајева је дошло до замене ове две фонеме (као у примерима *срушају*, *пекали*, *шеласу*).

Сличан је случај и са финалним /g/ које су неки испитаници бележили задњонепчаним *x* и *k* (*овох*, *овок* уместо *ової*), као и денталним парњацама *g* и *ŋ* (*у Новом Сају*, *зајетно*) и денталним *g* и лабијалним *b* (*облично* уместо *одлично*). Међутим, овај је тип грешака присутан у невеликом броју случајева.

слушају: срушају
пекари: у пекали
терасу: теласу
овог: овох, овок
Новом Саду: у Новом Савту, у Новом Сату
поред: борет
заједно: Зајетно

Поред горенаведених грешака, у неколико је случајева приметно изостављање консонаната у финалној позицији. Будући да се консонанти на крају речи налазе у слабом положају, не чуди што у неким примерима финално *ŋ* није забележено (*нажалос*). Слично је и са консонантом *j*. Како се интервокално *j* налази у слабом положају, у бројним анализираним диктатима, оно је изостављено у имену *Марија*. У овом примеру треба узети у обзир да је можда реч о хиперкорекцији, јер се у многим земљама (нпр. франкофоним и хиспанофоним) еквивалент овог имена пише без *j*.

нажалост: нажалос, назалос
Марија: Мариа, Марја

Три типа грешака искључиво су везана за испитанике из једне одређене категорије. Први тип су грешке у дистинкцији /b/ и /p/, које се јављају код арабофоних студената и Сомалијаца (који, такође, у свом језику немају ову дистинкцију). Тако се код њих јављају грешке попут *кубаишло* уместо *куџаишло*, у *џаници* уместо у *банци* и слично.

купатило: кубатило
банци: у пници, паници
поред: боред
пријатељи: бриатли
Љубица: Лупитса
довили: допели,
пролећа: бролећа
бебу: бепу, пебу
пекари: бекари

Други тип грешака специфичних за одређено говорно подручје је неразликовање фонема /b/ и /v/ код хиспанофоних испитаника, што је случај у примерима попут *довили* (*добили*) или *зобе се* (*зове се*). Интересантно је да се код неколико иранофоних испитаника појавила ова грешка, иако се у персијском разликују две наведене фонеме, и то и у артикулацији и у графички.

добили: довили
венчали: бенчали
зове се: зобе се

Трећи тип грешке приметан је код хиспанофоних студената. Наиме, они су фонему /x/ и на српском бележили графемом *j*, што одговара шпанском правопису. Занимљиво је да с фонемом /x/ франкофони испитаници нису имали проблем, иако она не постоји у француском (постоји само графема *h*, која се пише, али се не изговара).

кухињу: кујињу
њихови: нијови

Код једног дела испитаника, уочени су проблеми у идентификацији вокала. Ово може бити узроковано и местом артикулације вокала у српском језику, које умногоме није блиско месту артикулације вокала у језицима наших испитаника. Иако су ове грешке присутне код различитих категорија испитаника у овом истраживању, најочљивије су грешке код арабофоних испитаника. Ово се може објаснити променљивим местом изговора вокала у различитим варијететима арапског, а посебно чињеницом што се вокали у овом језику не пишу, што може негативно утицати и на писање на страним језицима.

Вичали (**венчали**), судебили (**су добили**), Лобица/Либудсан (**Љубица**), собо (**собу**), њибали (**најбољи**), тресо (**терасу**), час (**час**), Жељико (**Жељко**), срећини (**срећни**)

Још једна грешка која се односи на вокале јесте писање финалног вокала *o*, који не одговара наставцима у српском језику. Будући да је финално *o* чест наставак за придеве у португалском језику, ово може објаснити наведену грешку код дела испитаника, мада се она јавља и у другим категоријама испитаника у нашем истраживању.

дневну собу: дневно собу

нема терасу: Нема терасо

Приметне су и грешке у речима у којима се два консонанта налазе један до другог, које су испитаници раздвајали вокалима. Тако су испитаници бележили у *баници* уместо у *банци*, *Желико* (*Жељко*) или *срећини/сречини* (*срећни*). Ово је вероватно последица утицаја њихових језика, али и потребе за лакшим изговором. С друге стране, уочили смо и супротан случај у коме су многи испитаници изоставили *и* у средини ове речи и писали *чеџри*. Овај се вокал ни у говору не чује најјасније у овој позицији, чиме се може објаснити наведена грешка.

3.2 Други гео истраживања – транскрипција

На нивоу А2 ЗЕОЈ-а не очекује се темељно познавање правописа, али су испитаници пре теста били упознати с правилом да се лична имена и топоними пишу великим почетним словом. Ипак, бројни испитаници писали су погрешно малим словом именице *Дунав*, *Нови Сад* и лична имена *Жељко*, *Маша* и *Љубица*. Иако би се могло очекивати да ће арабофони и иранофони испитаници имати више потешкоћа с мајускулама, будући да у њиховим језицима не постоји дистинкција између малих и великих слова, ова се грешка јавила код свих категорија испитаника.

Вежба транскрипције са латинице на ћирилицу показала се знатно једноставнијом него диктат, те су испитаници имали мањи број грешака. Бројне су грешке уочене код латиничних диграфа *lj*, *nj* и *dž*. Студенти су наведене диграфе транскрибовали и на ћирилици као диграфе, иако српска ћирилица следи правило да једна графема одговара једној фонему. Тако су испитаници бележили *леџинџи* уместо *леџињи*, *нјеџова* уместо *њеџова*, *Жабљак* уместо *Жабљак*, или пак *ћевабдџиници*, а не *ћевабџиници*. Управо је реч *ћевабџиница* изнедрила највећи број грешака у транскрипцији, а поред решења *дџ* (уместо *џ*), диграф *dž* је транскрибован и као *џи*, *џс*, *ш*, *ч* и *ћ* у примерима *ћевабџиници*, *ћевабџиници*, *ћевабџиници*, *ћевабџиници* и *ћевабџиници*.

Njegovi, lepinji: Нјегова, лепинџи

Ljubica, Žabljak, Veljković: Лјубица, Жабљак, Великовић, Велјковић
Ćevabdžinica: ћевабдџиница, Ћевабџиница, Ћевабџиници, Жевабџиници, ћевабџинић, Ћевабџиници, Ћевабџиници

Потом, код неких испитаника, видљива је конфузија између сличних латиничних и ћириличних графема којима одговарају различите фонеме. Тако су испитаници латинично *b* транскрибовали као ћирилично *в* (*Љувица*), а латинично *p* као ћирилично *р* (*у Шарцу* уместо *у Шајцу*). Ово се објашњава формалном сличношћу мајускула у два писма.

Љувица, Жављак, Љувичастом
Теварчића, У Шарцу, Шорску салату

Формална сличност графема проузроковала је и грешке у транскрипцији графема *č*, *ć* и *с*. Будући да се на латиници ове три графеме разликују само према дијакритику или његовом одсуству, неки испитаници су при транскрипцији на ћирилицу користили једну од ових графема, која не одговара изворнику. Тако су писали *рућа* или *руца* уместо *руча*, те *ћевајћућа* или *ћевајчица* уместо *ћевајчића*. Такође, понекад су користили неки други предњонепчани консонант (*рућа*, *ћевајшића*).

ruča: Рућа, Руца, Руђа
čevarčića: чевапчица, цевапчића, Тевапчица, ћевепшића
Savčić: Савћич, Савчиц, Савћиц

Најзад, графема *đ* такође представљала је проблем, али је грешка у овом случају вероватно настала услед сличности фонема, а не графема. Испитаници су бележили друге предњонепчане консонанте уместо *ђ* (на пример, уместо *Ђорђе*, писали су *Џорђе/Џорџе*, уместо *ѡакође ѡакође*). По истом принципу су настале грешке *жољицу/чољицу* (*шољицу*) и *чачу*, *чажу*, *часу* (*чашу*).

Đorđe: Џорџе, Џорђе
takođe: Такође
šoljicu: жољицу, цољицу, чољицу
čašu: часу (чашу), Чачу (чашу), чажу
u kešu: у кецу (у кешу), У кесу (у кешу), Чачу (чашу)

4. Закључна разматрања

Усвајање новог фонетског система и новог писма може представљати изазов на почетним нивоима учења језика, а нарочито када је потребно овладати двама писмима, као што је то случај са српским језиком. Као што се може уочити из грешака наведених у овом истраживању, бројне фонеме и графеме српског језика представљају изазов за студенте који уче српски језик на почетном нивоу. Упркос различитим земљама порекла и самим тим различитим првим језицима испитаника, резултати указују на то да је већина потешкоћа универзална.

У вежби диктата, највећи изазов били су африкате, фрикативи, те сонанти *л*, *р*, *љ* и *њ*. Када је реч о вокалима, проблем првенствено лежи у исправној дистинкцији вокала српског језика, нарочито код арабофоних студената, или додавању вокала између два вокала. Тек се мали број грешака показао типичним само за одређену категорију студената, односно мали је број грешака условљен првим језиком испитаника. Реч је о проблемима у дистинкцији између *б* и *в*, те писању фонеме *х* као *ј* код хиспанофоних студената и проблему у дистинкцији *б* и *ѵ* код арабофоних студената и студената из Сомалије. Важно је поменути и грешке настале хиперкорекцијом, које су се појавиле у бројним радовима студената из различитих земаља. Најзад, код свих категорија испитаника, у диктату су приметне и правописне грешке при писању великог почетног слова у топонимима и личним именима.

Вежба транскрипције показала се лакшом од диктата, те се међу малобројним грешкама издвајају грешке у транскрибовању латиничних диграфа *lj*, *nj* и *dž*, потом *č*, *ć* и *с*, те *đ*, а приметна је и конфузија између латиничних графема *b* и *p* и ћириличних *в* и *р*.

У настави српског као страног језика потребно је посветити посебну пажњу фонемама и графемама које смо издвојили како би се избегла фосилизација грешака. Ово је могуће учинити прављењем наменских фонетских вежби, као и даљим увежбавањем диктата и транскрипције.

Наше истраживање имало је за циљ да допринесе сазнањима везаним за усвајање фонетско-фонолошког система српског језика код иностраних студената чији су први језици француски, шпански португалски, арапски, персијски и др. Истраживања овог типа теже, између осталог, и томе да се прида већи значај овој области у дидактичким приручницима и уџбеничкој литератури која се користи у настави српског као страног језика. Мишљења смо да је неопходно обогатити дидактичке материјале вежбама које би иностраним студентима олакшале стицање фонетско-фонолошке, правописне и ортоепске компетенције у српском као страном језику.

Литература

- Андрић, Е. (2010). Контрастивна истраживања српско(хрватско)г и мађарског језика. У: И. Клајн & П. Пипер (ур.) *Контраситивна истраживања српског језика: њравици и резултати*. Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 9–40.
- Арсенијевић, Н. (1991). Правописне грешке у српскохрватском као секундарном језику. *Oktatás és nevelés: pedagógiai folyóirat*, 19 (3–4): 91–92, 67–72.

- Брборић, В. (2016). Настава правописа српског језика у настави за странце. У: В. Крајишник (ур.) *Српски као страни језик у теорији и пракси: њемајски зборник радова*. 3. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 115–124.
- Дешић, М. (2016). Ортографија и ортоегија у српском као страном језику. У: В. Крајишник (ур.) *Српски као страни језик у теорији и пракси: њемајски зборник радова*. 3. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 125–130.
- Костић, А. (2022). Фонетске грешке и хиперкорекција личних имена и топонима у модерном грчком као страном језику. *Методички видици*, 13: 207–232.
- Крајишник, В. и Н. Маринковић (2009). *Тестинови за њолајање српској као страниј*. Београд: Филолошки факултет.
- Крајишник, В., Маринковић, Н., Стрижак, Н. и Б. Николић. *Дескриптори за њолајање сертифицирационој испитија за ниво А2*. Београд: s.e. (преузето са <http://www.learnserbian.fil.bg.ac.rs/files/description/A2%20level%20description%20-%20Serbian.pdf> [5. II 2023]).
- Cutler, A. (1997). The Comparative Perspective on Spoken Language Processing. *Speech Communication* 21 (1–2): 3–15.
- Field, J. (2003). Promoting Perception: Lexical Segmentation in L2 Listening. *ELT Journal*, 57 (4): 325–334.
- Grgić, A. & S. L. Udier (2012). Pravopisna kompetencija na razini B1 u hrvatskome kao inome jeziku. *LAHOR*, 14 (2): 204–220.
- Gussenhoven, C. and H. Jacobs (1998). *Understanding Phonology*. London: Edward Arnold.
- Maltez, K. (2017). *Razvoj veštine razumevanja govora u kontekstu video i audio inputa*. Neobjavljena doktorska disertacija. Београд: Филолошки факултет. (преузето са: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/9559> [5. II 2023]).
- Pavičić Takač, V. & V. Bagarić Medve (2013). *Језична стратегијска компетенција у страноме језику*. Осиек: Филозофски факултет.
- Perišić Arsić, O. (2016). Analiza grešaka u srpskom jeziku kao stranom na primeru italofona. У: В. Крајишник (ур.) *Српски као страни језик у теорији и пракси: њемајски зборник радова*. 3. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 155–168.
- Savet Evrope (2003). *Zajednički evropski okvir za žive jezike: učenje, nastava, ocjenjivanje*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke.
- Subotić, Lj., Sredojević, D. & I. Bjelaković (2012). *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*. Novi Sad: Филозофски факултет.

- Šestić, L. (1981). *Engleski glasovi [p, t, k] u poređenju s odgovarajućim srpskohrvatskim glasovima*. Sarajevo: OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Zorman, A. (2011). Problems in Reading Acquisition in a Second or a Foreign Language. *Metodički obzori*, 11(6/1): 119–134.
- Zvekić-Dušanović, D. (2016). Ortografske greške u srpskom kao nematernjem jeziku. У: В. Крајишник (ур.) *Српски као страни језик у теорији и пракси: теоретски зборник радова*. 3. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 131–142.

**Jovana Milovanović
Voјkan Stojčić**

ORTHOGRAPHIC ERRORS IN TEACHING SERBIAN AS L2

Summary

At the very beginning of learning Serbian as a L2, foreign students encounter a new phonological system. Mastering the orthographic system of a foreign language is an important factor when learning any language. The Serbian language is characterized by synchronous digraphy, which means that foreign students must master both the Cyrillic and Latin alphabets at the beginning of their studies. The present paper deals with the analysis of orthographic errors of 193 foreign students, who took classes in Serbian as a L2, as a part of the project «World in Serbia» during the summer semester 2021/2022. Since the students came from 38 countries, the influence of their L1 language on the adoption of the orthographic principles of Serbian language is noticeable. After presenting the theoretical and methodological framework, the authors analyze dictation and text transcription from Latin to Cyrillic at A2 level/CEFR. The aim of this paper is to determine the typology of the most common errors, since as an approach can contribute to the improvement of teaching Serbian as a L2.

Key words: orthography, competence, Serbian as L2, dictation, transcription.